

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА**

Філологічний факультет

Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

**ОНОМАСТИКОН СУЧАСНОЇ ПІДЛІТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ (на
матеріалі творів С. Гридїна «Не такий», «Дорослі зненацька»)**

Магістерська робота

студентки групи ФЛО-61м

напряму підготовки (спеціальності)

014 – «Середня освіта»

Мартинюк О.

Науковий керівник:

доц. Сокіл-Клепар Н. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ОНОМАСТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	6
1.1. Літературно-художня ономастика як об'єкт наукового дослідження.....	6
1.2. Денотатний поділ власних назв.....	12
1.3. Функції літературно-художніх онімів.....	20
1.4. Особливості прози для підлітків.....	24
Висновок до розділу 1.....	28
 РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ	 29
2.1. Семантико-мотиваційні та структурні чинники формування онімного простору.....	29
2.2. Функціонально-стилістичне навантаження онімів	35
Висновок до розділу 2.....	41
 ВИСНОВКИ	 42
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	49
<i>Додаток 1.</i> Реєстр зафіксованих літературних онімів.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Власні назви кількісно домінують у будь-якому лексиконі, вони цікаві, неординарні, семантично насичені, тому й приваблюють увагу науковців. Особливий акцент дослідники ставлять саме на художніх онімах, про що свідчить велика кількість праць. Це й не дивно, адже онімний простір художньої літератури багатий, креативний, втілює специфіку ідіостилю письменника.

До проблеми функціонування літературно-художніх онімів у художній творчості різних авторів неодноразово зверталися Л. Белей, А. Вегеш, В. Калінкін, Ю. Карпенко, Т. Крупеньова, Г. Лукаш, М. Мельник, Т. Наумова, Л. Шестопалова, Р. Шотова-Ніколенко, Е. Магазаник, О. Фонякова та ін. Вказані дослідники здебільшого розглядали твори для дорослих. Подеколи ономасти трактують оніми у дитячій та юнацькій літературі (Т. Марченко, А. Потапова, Л. Юлдашева та ін.). Ономастичне забезпечення літератури для підлітків має інші пріоритети та завдання, ніж онімія творів для дорослих. Зумовлено це психологічними особливостями світобачення. Ономастикон підліткової української прози початку ХХІ ст. в науковій літературі розкрито на сьогодні недостатньо ґрунтовно.

Підлітковий період – це час формування особистості. Тому, на наш погляд, особливо вартісною в цьому плані повинна бути художня література, адже в ній описуються важливі події, пов'язані з життєвими етапами, відображаються морально-етичні цінності, змальовується психоемоційна сфера однолітків. Такі книги необхідно писати для підлітків (своєрідна манера письма, стилістика, актуальні образи та герої) і про підлітків (проблеми самоідентифікації в суспільстві, першого кохання, тривоги, розчарувань, дружби, підтримки найближчих людей та ін.). Неабияку вагу мають власні назви, вжиті у таких творах. Вони відтворюють у собі цілеспрямований ідейно-художній та експресивний заряд як категорія стилістична, експресивно-оцінна, характеротворча. Ономастикон найтіснішим чином пов'язаний з іншими

лінгвістичними та екстралінгвістичними засобами авторського письма, концепцією персонажів, ідейно-художньою спрямованістю творів, їхньою загальною тональністю.

Будь-який твір, як відомо, володіє центром і периферією. Центром завжди виступають антропоніми (про кого мовиться у творі) та топоніми (де відбуваються дії). Ономастикон творів для підлітків повинен бути органічним із підлітковим сприйманням довкілля. Тому проблеми авторського конструювання онімного простору, його рецепція читачем і проектування на власний життєвий досвід – ось ключові й **актуальні проблеми**, які стали поштовхом до з'ясування і подальшого написання магістерської роботи.

Джерельна база – ономастикон творів «Не такий» і «Дорослі зненацька» С. Гридїна (усього **189** онімних одиниць).

Об'єктом дослідження послуговували всі види власних назв (антропоніми, топоніми, зооніми, фітоніми, хрематоніми та інші), що виявлені в аналізованих творах С. Гридїна.

Предмет дослідження – семантико-мотиваційні, структурні та функційно-стилістичні особливості використання усіх видів онімів у повістях для підлітків С. Гридїна «Не такий», «Дорослі зненацька».

Мета роботи – комплексний лінгвістичний аналіз онімної лексики в сучасній прозі для підлітків на прикладі повістей С. Гридїна «Не такий», «Дорослі зненацька».

Для реалізації поставленої мети слід виконати наступні **завдання**:

- проаналізувати теоретичне надбання та термінний інструментарій літературної ономастики;
- зафіксувати й систематизувати всі види онімів у аналізованих творах;
- виявити семантико-мотиваційні та структурні чинники формування власних назв у прозі С. Гридїна;
- з'ясувати функціонально-стилістичне навантаження онімної лексики у названих творах.

Методи дослідження. *Описовий метод* знадобився для інвентаризації мовних одиниць, з'ясування їхнього функціонування, структури та особливостей. *Дефінітивний аналіз* (аналіз визначень-означень (дефініцій)) дав можливість виявити оніми та дослідити, до якого розряду вони належать. *Метод пасивного спостереження* (реєстраційний) використано для вибірки художніх онімів. *Метод компонентного аналізу* дозволив виокремити складові компоненти онімів та з'ясувати їхнє значення. *Стилістичний метод* було застосовано для вивчення функціонування власних назв у аналізованих творах, з'ясувати мотиви вибору того чи іншого імені залежно від жанру твору та літературного напрямку.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані на уроках позакласного читання з української літератури, стануть невеликою частинкою у майбутньому формуванні літературно-художнього ономастикону сучасної прози для підлітків.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного і практичного), висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ОНОМАСТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Художня ономастика як об'єкт наукового дослідження

Літературна ономастика, будучи розділом ономастики, напрямком лінгвістичної науки про власні назви, використовує термінологічний апарат цієї науки, додаючи до них означення літературний. Тому, на нашу думку, буде доречним розглянути спочатку трактування самого терміна «ономастика» та етапи становлення цієї науки.

Умовно ономастика як наукова дисципліна пройшла три етапи свого становлення. Перший етап («доакадемічна доба»), що тривав до середини ХІХ століття, охоплює створення перших словників власних імен та появу наукових досліджень проблематики у цій царині. Протягом другого етапу становлення ономастики (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ століття) розпочалися власне академічні філологічні дослідження цієї галузі знань. На третьому етапі, який охоплює період з другої половини ХХ століття і до сьогодення, до дослідження ономастики залучаються, як філологи, так і спеціалісти-історики¹.

Тому, як видно з попередньо викладеного матеріалу, онімну лексику почали розглядати лише наприкінці ХІХ століття, а науково осмислювати тільки на початку ХХ ст. Поштовхом до зародження науки ономастики став у 1930 році Перший Міжнародний ономастичний конгрес, що відбувся за ініціативи А. Доза. Від цього часу в європейському континуумі ономастика отримала науковий статус. Зауважу, що в слов'янському світі часові параметри виникнення ономастики були дещо пізнішими – кінець 50-их – початок 60-их рр. ХХ ст.

¹Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf>

Пропонуємо з'ясувати повне визначення терміна «ономастика». У більшості проаналізованих лінгвістичних, тлумачних та енциклопедичних словниках, а також різноманітних наукових монографіях та статтях натрапляємо на схожі пояснення. Ці визначення умовно можна розділити на дві групи. Згідно з визначеннями першої групи, ономастика – сукупність власних назв різноманітних типів; відповідно до другої – ономастика – це розділ мовознавства (а в деяких джерелах конкретно – розділ лексикології), який займається вивченням власних назв в усіх аспектах. Варто зауважити, що у сучасній науковій спільноті ономастика розглядається винятково як окрема лінгвістична дисципліна, а не розділ лексикології. Нижче протлумачимо деякі визначення, які, на наш погляд, є найбільш доречними.

Так, у «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» за редакцією В.М. Ярцевої бачимо повне тлумачення цього лінгвістичного явища: «Ономастика [від грец. *onomastikē (technē)* – мистецтво давати імена] – розділ мовознавства, який вивчає власні імена. Терміном «ономастика» називають також сукупність власних імен, яка позначається й терміном «онімія». У деяких працях термін «ономастика» вживається в значенні антропоніміка»². Більше того, поряд із загальним визначенням ономастики, словник подає її розподіл на літературну і діалектну, реальну та поетичну, сучасну й історичну, теоретичну та прикладну. У словнику також наголошено на об'єкті дослідження ономастики, методах та прийомах мовознавства, які використовує ця наука, та зв'язку ономастики з іншими науками.

Своєю чергою, дослідник А. Зубко розглядає ономастику дещо з іншого погляду. Він тлумачить її «як спеціальну історичну дисципліну, що вивчає власні імена, їхнє функціонування в мові і суспільстві, закономірності їхнього утворення, розвитку й постійних перетворень»³. До слова, цей учений зазначає, що «кожен онім – власна назва – містить інформацію про особливості

² Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С.346-347.

³ Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf>

іменованого об'єкта, у якій виникла назва, етнос, котрий створив назву, мову, на якій створена назва, і багато іншого»⁴.

Ю. Карпенко в «Українській мові: енциклопедії» досить повно тлумачить ономастику, зазначаючи, що це «розділ мовознавства, який вивчає власні назви, їхню будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження. За напрямками дослідження ономастику прийнято розділяти на теоретичну, описову, історичну, прикладну та ономастику поетичну, а за об'єктами дослідження — на антропоніміку, топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку та хрематоніміку»⁵. Вчений наголосив на тому, що оніми є важливим та багатим джерелом для аналізу історії мови, народу, є вдячним матеріалом для істориків, етнографів, археологів та ін.

Однак найбільш узагальнено та обґрунтовано, на наш погляд, дефініцію у «Словнику української ономастичної термінології», що уклали Д. Бучко та Н. Ткачова: «Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає власні назви у різних аспектах; у відповідності з об'єктом дослідження в ономастиці виокремлюють різні розділи: антропоніміка, топоніміка, зооніміка, космоніміка, урбаноніміка і т. д. <...>; в залежності від аспекту й методики дослідження онімів розрізняють реальну ономастику і літературну / фольклорну <...>; розрізняють ще ономастику прикладну, що вивчає ономастичні підсистеми на певних територіях та ін.»⁶.

Таким чином, дослідження власних назв здійснюється у багатьох аспектах: історичному, етимологічному, семантичному, прагматичному та ін. З'ясовано, що на сьогодні можна виокремити такі ономастичні галузі:

– описова ономастика – це основа всіх ономастичних досліджень, що займається збором, аналізом онімів та інтерпретацією зібраного онімного матеріалу;

⁴Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf>

⁵ Карпенко Ю. Ономастика // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2004. – С.437.

⁶ Словник української ономастичної термінології – Уклад. Бучко Д. Г. , Ткачова Н. В. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – С. 139–140.

- теоретична ономастика досліджує загальні закономірності розвитку й функціонування системи власних назв;
- прикладна ономастика вивчає функціонування пропріативів у щоденному вжитку;
- літературна ономастика студіює специфіку, функціонування, стилістичні особливості власних назв у художніх творах;
- історична ономастика зацентрована на історичному розвитку онімів та їхні зв'язки з реаліями епох і регіонів.

Проаналізувавши декілька лексикографічних джерел, можна з упевненістю твердити, що практично всі дослідники виділяють літературну ономастику як окрему науку. Енциклопедія «Українська мова» подає таке визначення ономастики поетичної (ономапоетика, поетонімія, ономастика літературна) – галузь ономастики, що вивчає функціонування власних назв у художніх творах. До засад ономастики поетичної належить те, що:

- 1) вона є вторинною, виникаючи й існуючи на базі загальнонародної ономастики і так чи інакше спираючись на діючі в мові ономастичні норми;
- 2) ономастика поетична не зумовлюється безпосередньо історичним розвитком, як реальна ономастика, а залежить від волі автора і детермінується художнім задумом, жанром, напрямком та стилем твору
- 3) власні назви в художньому творі передусім виконують стилістичну функцію і беруть участь у створенні образів
- 4) на відміну від реальних власних назв, що належать мові, художні власні назви існують на рівні мовлення, тексту;
- 5) до складу художніх власних назв входить така їх особлива група, як заголовки, що стають центром ономастичного простору твору⁷.

Кожен науковець, який вивчає літературно-художній ономастикон, пропонує своє розуміння та трактування цієї науки. Так, чи не вперше в

⁷ Карпенко О.Ю. Ономастика // Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 2004. – С. 438.

українському мовознавстві його запропонував Ю. Карпенко. Мовознавець зауважив, що «під літературною (поетичною) ономастиком розуміють суб'єктивне відтворення об'єктивного, «гру», що здійснює автор, загальномовними ономастичними нормами»⁸.

Інша дослідниця, Т. Немировська, твердить, що літературну ономастику доцільно вивчати у зв'язку з родами й жанрами творів, тобто окремо власні назви драматургії, лірики й епосу. Авторка наполягає, що «літературна ономастика – частина поняття “художнє ціле”, спосіб художнього відтворення світу за допомогою найменування, один зі складників проблеми художності, її магії й секретів»⁹.

Зважаючи на те, що літературна ономастика порівняно молода наука, що на сьогодні активно розвивається, поповнюється чималою кількістю наукових праць. Про її неусталеність свідчить розгалужена й досі абсолютно не закріплена термінологія. У наукових студіях найчастіше вживають такі терміни: **літературна ономастика** (Ю. Карпенко, Т. Крупеньова, Г. Мельник, Т. Немировська, А. Попович, О. Усова, О. Фоякова), **літературно-художня ономастика** (Л. Белей, А. Вегеш, Н. Попович, О. Сколодра), **поетична ономастика** (С. Зінін, Ю. Глюдзик), **поетика оніма** (В. Калінкін), **ономастилістика, ономапоетика** (Е. Магазаник), **стилістична ономастика** (К. Зайцева) тощо. З одного боку, така надмірність термінів свідчить, як було вище зауважено, про, так би мовити, молодість цієї науки, а, з іншого, – про активне зацікавлення проблемами літературної ономастики. Та, незважаючи на численні праці в галузі літературно-художньої ономастики, і досі, на думку Л. Белей, «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-

⁸ Карпенко Ю. А. Пушкинский ономастикон. «Повести Белкина» / Ю. А. Карпенко // Русское языкознание. – Киев, 1981. – Вып.2. – С. 80.

⁹ Немировская Т.В. Некоторые проблемы литературной ономастики / Т.В. Немировская // Актуальные вопросы русской ономастики. – К., 1988. – С. 112.

стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів, з'ясуванні ролі літературно-художньої антропонімії у процесі становлення національної антропосистеми та національної літературної мови»¹⁰.

Ці термінологічні дискусії спричинили виокремлення в межах України трьох наукових шкіл, які займаються вивченням власних назв в художньому тексті. «Одеська школа застосовує термін **літературна ономастика**; **Донецька** використовує термін **поетична ономастика**, **Ужгородська** дотримується терміна **літературно-художня ономастика**»¹¹. У магістерській роботі будемо використовувати термін «літературно-художня ономастика», що видається найбільш досконалим.

Попри все, більшість ономастів погоджуються, що літературна ономастика володіє низкою специфічних рис, що відрізняють її від загальної ономастики, зокрема:

- 1) вторинність літературної ономастики;
- 2) різна детермінованість ономастики літературної та загальної. Загальнонародна ономастика викристалізовувалась протягом століть, а в художньому творі імена вибирає або створює сам письменник, дотримуючись того ж принципу: «суб'єктивне – відбиток об'єктивного»;
- 3) функціональна перебудова літературної ономастики, тобто вихід на перше місце стилістичної функції власного імені замість номінативної;
- 4) належність літературної ономастики до мовлення, а не до мови;
- 5) особливість власних імен у художньому творі – здатність виконувати роль заголовка¹².

¹⁰ Цит. за вид.: Сколоздра О. Літературно-художня ономастика як предмет дослідження у вищій школі / Олеся Сколоздра // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів: Львівський національний ун-т, 2010. – Вип. 50. – С. 355.

¹¹ Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 71.

¹² Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 5.

Дійсно, онім художнього твору володіє глибоким семантичним ореолом, аніж звична власна назва, повинен відігравати певну роль у творі, він часто буває асоціативним і конотативним. Як зауважила Л. Голуб, «оніми, ставши елементом мови художнього твору, активізують свої приховані семантичні можливості, сугестивні особливості, втілюють авторське світобачення, виражають погляди автора, функціонують у тексті як особливі метонімії, антономасії тощо, набуваючи ознак художніх засобів як експресивні одиниці»¹³.

Отож, літературна ономастика порівняно молода й досить цікава наука зі своєю системою термінів та теорій. Головною її проблематикою є, власне, виявлення особливостей уживання власних назв у художніх творах, їхньої специфіки та функцій, залежно від жанрового розрізнення літературного матеріалу.

1.2. Денотатний поділ власних назв

«Оніми є компонентами цілісності твору та відображають естетичні, інформативні, комунікативні особливості художнього полотна. Власне найменування – це той текстотворчий елемент, без якого твір буде незавершеним та нечітким. Онімні одиниці чітко відтворюють історичний, соціальний, географічний, духовний та, зрештою, художній фон періоду, про який ідеться в тексті»¹⁴.

Сукупність усіх виявлених власних назв у певному творі дослідники найчастіше називають **онімним простором** або ж **ономастиконем**. Термін **онімний (ономастичний) простір** активно апробоване в сучасній ономастиці. Скажімо, існує низка праць із таким поняттям: О. Немировська «Ономастичний простір у художньому тексті (на матеріалі роману О. Гончара “Твоя зоря”»

¹³Голуб Л. В. Теоретичні засади дослідження поетичного ономастикону // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2013.— Вип. 6(3). – С. 42-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2013_6%283%29_8

¹⁴ Ономастикон малої прози Наталії Кобринської // «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Наталія Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст.: збірник наукових праць. – Львів, 2015. – С. 114.

(1989), О. Порпуліт «Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками)» (2000), Г. Шотова-Ніколенко «Онімний простір романів Ю. Яновського» (2006), М. Торчинський «Структура онімного простору української мови» (2008) та ін.

Цей термін подано і у «Словнику української ономастичної термінології»: «Онімний простір – сукупність власних назв усіх класів, уживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів»¹⁵. У цьому ж подано й термін «онімне поле», що фігурує як «частина онімного простору, яка включає власні назви конкретних моделей і типів»¹⁶.

Окрім терміна **онімний простір**, літературні ономасти часто вживають і інший – **ономастикон**. За лексикографічними джерелами, **ономастикон** – це «словник будь-яких власних назв із відповідними лінгвістичними й нелінгвістичними поясненнями, складений переважно окремо для різних категорій онімів»¹⁷.

Уважаємо, що для аналізу літературного твору доцільно застосовувати термін онімний простір, а вже до реєстру виявлених у творів онімів – ономастикон. Онімний простір чітко структурований за ядерно-периферійними зонами, впорядкований та ієрархічний. Ономастикон же володіє певною частковістю, тобто можна брати до уваги оніми, які, скажімо, обмежені хронологічно, стилістично або функціонально тощо. Хоча на сьогодні спостерігається практично абсолютна синонімість обох термінів.

Для правильного структурування й поділу онімів у будь-якому тексті необхідна насамперед класифікація. «Класифікація в ономастиці здійснюється за різними принципами: за типами іменованих об'єктів, за мовною належністю назв, за характером лексичних основ, за формальними показниками, на основі типологічної, хронологічної, генетичної спільності назв і т. д. Класифікація

¹⁵ Словник української ономастичної термінології / Уклад. Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова – Харків : Ранок-НТ, 2012.– С. 136.

¹⁶ Там само. – С. 136.

¹⁷ Там само. – С. 142.

зібраного матеріалу – один із вихідних етапів ономастичної роботи»¹⁸. Будь-який поділ власних назв зводиться до таких трьох основних критеріїв:

- 1) характер названих об'єктів (земні, космічні, водні; реальні/ірреальні тощо);
- 2) специфіка творення назв;
- 3) функціонування онімів.

Ці три чинники, звісно, по-різному виявляються у різних контекстах, але вони є основними.

Загальновідомою в ономастиці є класифікація, яку запропонувала О. Суперанської. Вона виокремила такі групи онімів:

- 1) реально існуючі імена;
- 2) об'єкти, створені фантазією людей, або імена вигаданих предметів;
- 3) об'єкти, існування яких передбачається, але ще не доведено;
- 4) об'єкти, створені творчістю художника.

Кожну з цих груп дослідниця поділяє на кілька розрядів¹⁹. Звичайно, критерії поділу стосуються загальної ономастики, однак її можна перенести й у сферу літературної.

До *реальних* об'єктів О. Суперанська відносить: антропоніми (позначення людей); зооніми (назви тварин); фітоніми (назви рослин); анемоніми (власні імена вітрів, сезонів, стихійних лих); космоніми, астроніми, астротопоніми (загальноприйняті позначення частин небосхилу і небесних тіл, зони космічного простору, небесні тіла і їхні частини); хрононіми (загальноприйняті позначення часу, точки і відрізки часу, а також власні імена окремих свят, заходів); ергоніми (назви установ, підприємств); позначення видів творів мистецтва (назви літературних, музичних, сценічних, кінематографічних, скульптурних творів); документоніми (позначення

¹⁸ Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская; отв. ред. А. П. Непокупный. – М.: Наука, 1986. – С. 203.

¹⁹ Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973. – С. 144–145.

документів та їхніх видів); хремотоніми (позначення різних предметів); товарні знаки.

До *фантазійних* (вигаданих) онімів дослідниця відносить міфоніми (позначення людей, тварин, рослин, народів, географічних і космографічних об'єктів, різних предметів, які ніколи не існували).

До *гіпотетичних* онімів, існування яких імовірно, але не доведено. Це так звані проміжні імена між реальними й вигаданими, «оскільки ті, хто їх вживає, впевнений у наявності їх денотатів, а останніх насправді немає [...]. Імена таких об'єктів не можуть належати ані до об'єктів (оскільки існування останніх не доведене), ані до образів (бо останні варіюють у надзвичайно широкому діапазоні і є занадто абстрактними)»²⁰.

Особливе місце при аналізі літературних онімів посідає **мотивування** власних назв. «Мотивування назви – це комплекс причинно-наслідкових зв'язків, який по-різному представлений у назв різних типів і по-різному доступний для спостереження і вивчення»²¹.

Основні аспекти мотивування:

- історичний,
- соціальний
- територіальний.

Синонімічним до мотивованості є термін **мотивація**, яка поділяється на відносну (до уваги береться формальний і семантичний зв'язок між словами) та абсолютну (зв'язок між знаками та їхніми денотатами).

²⁰ Цит. за вид.: Швець А.І. Предметно-номінативна класифікація онімів та місце в ній фольклорних онімів / А.І. Швець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 13. – С.229.

²¹ Цит. за вид.: Ющишина О.М. Мотиваційна типологія прізвищеві назви і прізвищ Центральної Хмельниччини XVII – XXI ст. / О.М. Ющишина // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. – Вип. 1 (29). – С.72.

М. Торчинський стверджує, що для кожної власної назви обов'язково існує причина, чому обрано саме таку ознаку денотата для утворення його назви, а не якусь іншу²².

Мотиваційна класифікація онімів здавна привертає увагу вчених. У «Словнику сучасної ономастичної термінології» подано статтю «мотив номінації» – екстралінгвальна причина вибору чи створення конкретної власної назви для певного об'єкта²³. Тобто мотив номінації – причина, яка зумовила з-поміж багатьох варіантів можливих найменувань вибір лише одного, який і став власною назвою. За М. М. Торчинським, мотиваційна класифікація має ґрунтуватися на основній ознаці денотата, у зв'язку з чим він поділяє власні назви на:

- апотропейні - оніми висловлюють побажання щодо перспектив денотата;
- асоціативні - власні назви виникають за аналогією до інших назв;
- ідеологічні - власні назви, що пов'язані з поглядами певної особи чи соціальних груп або такі, що прославляють різноманітні ідеологічні постулати;
- квалітативні – назви надані на основі внутрішніх чи зовнішніх характеристик;
- локативні - власні назви, що відбивають місцезнаходження своїх денотатів;
- меморіальні - власні назви увічнюють пам'ять про людей, події або інші реалії;
- номінальні - власні назви в основному вторинні, похідні і присвоюються без будь-якого мотиву;
- патронімічні - оніми стосуються імен предків, людей;

²² Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – С.454.

²³ Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – с. 128 (252 с.)

- посесивні - іменування характеризують денотат за правом власності на нього;
- символічні - це такі оніми, чия мотивація будується на певних конотаціях, і ці додаткові семантичні відтінки трансформують оніми в символи;
- ситуативні - оніми виникають спорадично, на основі певної актуальної ситуації;
- сутнісні - власні назви пов'язані з тими функціями, які повинен виконувати денотат;
- темпоральні - власні назви характеризують денотат за часом його виникнення²⁴.

Також дослідник виділяє оніми з комбінованою та невідомою мотивацією.

Інша класифікація, яка широко представлена в онімному просторі, – денотатна – теж посідає чільне місце в ономастиці. **Денотат** – «об'єкт позамовної дійсності, що співвідноситься з мовним знаком (онімом), мислиться під цією назвою у системі мови»²⁵. Денотативний статус онімів пов'язаний із типом індивідуальної одиничності, а при використанні онім уже функціонує як денотат і реалізує всі можливості, закріплені системою конкретної мови.

За денотатом розрізняють такі класи власних назв:

- 1) особові імена людей (антропоніми);
- 2) назви географічних об'єктів (топоніми);
- 3) назви космічних об'єктів (космоніми);
- 4) найменування божеств, міфічних істот (теоніми, міфоніми);
- 5) клички тварин (зооніми);
- 6) назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань (ергоніми);
- 7) назви відрізків часу, подій (хрононіми);

²⁴ Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – С.454.

²⁵ Словник української ономастичної термінології / Уклад. Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова – Харків: Ранок-НТ, 2012.– С. 77.

8) назви окремих предметів (хрематоніми)²⁶.

У складі літературної онімії інколи буває доволі складно розрізнити імена реальних людей та вигаданих, тобто тих, які створені уявою письменника. Тому, на думку О. Карпенко, «перші так і називаються іменами історичних осіб, а другі – фіктонімами. При цьому, до перших відносяться як добре всім знані, так і маловідомі, аби лише вони позначали людей, що реально існували. Фіктонімами ж є і дуже знамениті, і зовсім не знамениті імена персонажів, аби лише вони були створені уявою письменника. Це і Ромео та Джульєтта Шекспіра чи Гаргантюа й Пантагрюель Рабле»²⁷.

Зважаючи на те, що практично в усіх жанрах і родах літературних творів чільне місце з-поміж усіх онімів посідають антропоніми, то необхідно назвати їхню класифікацію (за Л.Белеєм): «1) нейтральні; 2) характеристичні; 3) дейктичні; 4) ідеологічні. <...> Серед них дослідник виділив іще чотири підгрупи: 1) національно значущі, 2) хронологічно значущі, 3) соціально значущі та 4) характеристично-оцінні»²⁸.

Вчені неодностайні щодо кількості розрядів власних назв. Дехто виокремлює всього чотири-п'ять, а дехто розширює до двадцяти і більше.

На сьогодні в українській ономастиці відома найобширніша класифікація онімів М. Торчинського. Так, він розділив онімний простір на поля, підполя, сектори, підсектори, сегменти, підсегменти, елементи та піделементи. Згідно з поділом М. Торчинського, виділяють такі види іменованих об'єктів та суб'єктів:

1. «Власні назви об'єктів живої природи (або *вітоніми*):

- *антропоніми* (імена, прізвища, прізвиська, псевдоніми тощо);
- *зооніми* – клички тварин;

²⁶Карпенко Ю.О. Власні назви// Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 2004. – С. 83.

²⁷ Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С.71.

²⁸ Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. / Л. О. Белей. – Ужгород, 1995. – С. 8–10.

- *фітоніми* – власні назви рослин;
 - *міфоніми* – власні назви міфічних об'єктів.
2. Власні назви географічних об'єктів (або *топоніми*)
- Серед топонімів виділяють :
- *тероніми* – найменування земних об'єктів;
3. *гідроніми* – власні назви водних об'єктів
4. Власні назви космічних об'єктів (або *космоніми*).
5. Власні назви об'єктів, пов'язаних із матеріальною сферою діяльності людини (або *прагматоніми*)
- Прагматоніми, своєю чергою, поділяються на :
- *архітектуроніми* – власні назви споруд, які звела людина, із житловою, виробничою, розважальною або іншою метою;
 - *хремагоніми* – власні назви окремих предметів;
 - *порейоніми* – власні назви транспортних засобів;
 - *товароніми* – власні назви серійних товарів.
6. Власні назви об'єктів, пов'язаних із нематеріальною сферою діяльності людини (або *ідеоніми*)
- Серед них виділяють :
- *артионіми* – номінації предметів мистецтва;
 - *бібліоніми* – власні назви текстів;
 - *гемероніми* – власні назви засобів масової інформації;
 - *поетоніми* – власні назви, засвідчені у художньому мовленні;
 - *артифрагментоніми* – номінації об'єктів, засвідчених, крім літератури, в інших жанрах мистецтва;
 - *хрононіми* – власні назви часових проміжків.
7. Власні назви постійних або тимчасових об'єднань людей (або *ергоніми*)
- Ергоніми поділяються на :
- *колективоніми* – найменування колективів, зайнятих у сфері виробництва та сервісу;

- *конфедераціоніми* – номінації об'єднань людей, держав та інших об'єктів за політичними чи ідеологічними ознаками;
- *пресулатоніми* – найменування керівних структур різних рівнів²⁹.

Звичайно, така надмірність поділу онімів бентежить і видається не завжди доцільною. Мабуть, не зовсім потрібно виокремлювати поетоніми, бібліоніми, адже їх варто розглядати винятково у контексті літературної ономастики.

Різні види онімів у художньому творі мають свою прагматичну скерованість, стилістичне навантаження, частотність уживання. Основними найчастіше бувають різні особові іменування та назви географічного простору. Решта розрядів власних назв формуватимуть рідковживані одиниці. Однак багато залежить від художніх настанов та індивідуально-авторських смаків, та ще більше – від тематики й жанру твору.

Вивчення літературно-художньої ономастики, мабуть, не варто зводити винятково до студіювання антропонімії та топонімії твору, адже деталізація онімного простору сприятиме чіткішому його членуванню, а кожен із таких онімних елементів має окремі диференційні особливості. Тому при аналізі твору за онімними показниками варто брати до уваги всі критерії поділу, що забезпечить дійсно комплексний і послідовний опис онімної лексики.

1.3. Функції літературно-художніх онімів

Кожен онім у просторі свого функціонування виконує своєрідні функції, тобто роль, призначення. Не є винятком і літературні власні назви. Традиційно, основними вважають номінативну, ідентифікаційну і диференційну функції, а також соціальну, емоційну, акумулятивну, дейктичну (вказівну), експресивну, естетичну і стилістичну³⁰, які більшість дослідників вважають додатковими.

Науковці вважають, що для того, аби визначити функційну специфіку онімів, необхідно зважати на такі чинники:

- 1) мовна належність;

²⁹ Торчинський М.М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : автореферат дис. ...докт. філол наук. – Київ : Авіст, 2010. – С. 10-12.

³⁰Бондалетов В. Д. Русская ономастика. – М., 1983. – С. 21.

- 2) мотивація;
- 3) семантика апелятивної основи;
- 4) морфемне значення форманта власної назви;
- 5) граматична кореляція компонентів власної назви;
- 6) фонетичні особливості;
- 7) ставлення комуніканта до позначуваного об'єкта, особи тощо³¹.

О. В. Суперанська вважає, що власні назви у мовленні виконують такі функції: «комунікативну (її уточненням і членуванням, а не самостійними функціями є ідентифікаційна, адресна, дейктична, диференційна, описова, звертальна, видільна, перерахувальна), апелятивну, експресивну; особлива ономастична функція антропонімів – легалізація особи в суспільстві. Ідеологічне й емоційне навантаження онімів особливої функції не становлять»³².

Номінативна – це головна функція, що пов'язана з процесом називання. Наявність у онімів «номінативної функції та здатності до індивідуалізації, робить цей компонент лексичної системи мови унікальним способом ідентифікації об'єкта, семантика якого може в різних ситуаціях набувати специфічних конотацій, додаткових формулювань і тлумачень, але без зміни основного значення»³³. Це, звичайно, основна функція будь-якої власної назви. Та в літературній ономастиці, на думку вчених, функції досить виразно диференціюються на дві групи – інформаційну та емоційну³⁴, тобто номінативна не домінує. «У «дорослому творі» помітно переважає група інформаційних функцій. У дитячих творах організація онімного простору насамперед залежить від групи емоційних, експресивних функцій»³⁵.

³¹ Бардакова В.В. «Говорящие» имена в детской литературе // Вопросы ономастики. – № 7. – Екатеринбург, 2009. – С. 48.

³² Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М. : Наука, 1973. – С. 276.

³³ Дергач Д.В. Специфіка лінгвістичної інтерпретації онімів як компонентів лексичної системи мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: [зб. наук. праць]. -К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – Вип. 17. – С. 97.

³⁴ Калинкин В. М. Поэтика онима. – Донецк : Юго- Восток, 1999. – С. 281.

³⁵ Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – Одеса, 2006. – С.8.

Відомий ономаст Ю. Карпенко зазначив: «У художньому творі головною є функція **стилістична**, яка проявляється у двох різновидах: а) інформаційно-стилістична, виразником якої є внутрішня форма власної назви і яка містить соціальні, ідеологічні, характеристичні дані; б) емоційно-стилістична, яка викликає певну оцінку, емоційне ставлення до зображуваного»³⁶. Тому вони є словесними знаками, що відображають насамперед інформацію про характер, поведінку, спосіб життя головного героя, його пріоритети.

Ідентифікаційна функція полягає у зверненні до конкретного об'єкта, що є основною характеристикою саме власних назв. «Ідентифікація передбачає встановлення тотожності об'єкта самому собі при використанні імені в різних контекстах»³⁷.

Диференційна функція допомагає вказувати на клас предметів.

Отож, як було зазначено, типові функції онімів (номінативна, ідентифікаційна та диференційна), хоч і важливі для літературних онімів, проте не пріоритетні. В. М. Калінкін зазначив, що «виділення цілого ряду функцій (**стилістичної, емоційно-стилістичної, естетичної, ідеологічної, характеристичної, алюзивної, символічної, експресивної, локалізуючої, соціологічної** та ін.) тісно пов'язувалося з думкою про необхідність вивчення поетики онімів невіддільно від поетики відповідних художніх творів»³⁸. На думку цього ж дослідника, досвід, «надбаний ономастами, дає підставу стверджувати, що створення «ідеальної» таксономічної системи функцій поетонімів, найімовірніше, неможливе»³⁹. Цей же науковець уточнив, що основним шляхом удосконалення класифікації поетичних функцій онімів буде її розвиток і постійне поповнення новими характеристиками⁴⁰.

³⁶ Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. – С. 34.

³⁷ Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. - М., 1999. – С. 278.

³⁸ Калинкин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинкин. – Донецк : Юго- Восток, 1999. – С.279.

³⁹ Калинкин В. М. Литературная ономастика или поэтика онима : метод. указ. к спецкурсу. – Донецк, 2002. – С. 25.

⁴⁰ Там само. – С. 25.

М. Мельник при вивченні літературних онімів виділяє шість виявів функціонування літературних онімів. «Першою, провідною, функцією є номінативна, яка слугує для того, щоб ідентифікувати об'єкт. Друга функція, хронотопічна, дає вказівку на час та місце. Про основні риси, притаманні денотатові, довідуємося через характеризувальну функцію. Спорідненими (...) є експресивна функція та функції виразовості, образності, тропеїчності; власні назви у цих функціях є найбільш промовистими, насиченими поетонімами. Ніби підсумовує попередні п'ять, остання, текстотвірна функція, у якій власні назви у костенківських поезіях стають (...) ключовими словами, організовуючи текст»⁴¹.

Будь-який онім у художньому творі є його елементом і виконує низку завдань. Цих завдань більшає, «вони можуть бути першопланові, згодом відходити на другий план, а найголовнішим стає стилістичне навантаження – виразність, «промовистість» літературного оніма, його образоздатність»⁴².

Цією функціональною розбіжністю зумовлено й усі інші відмінності онімного наповнення художніх творів для дорослих і для дітей. Загалом онімна складова художнього твору для підлітків виявляється вагомішою, істотнішою, ніж у творах для дорослих. «Художні твори для дітей та юнацтва, – на думку дослідників, – є формою комунікації дорослого світу з дитячим. Діалог автора з такою аудиторією вибудований за іншими законами, ніж діалог із реципієнтом-дорослим, з огляду на особливості дитячого сприйняття, що є передумовою осягнення тексту. Дитячі письменники не можуть обмежитися індивідуально-авторським баченням світу та втіленням його моделі у творі. Успішній комунікації з дитиною має сприяти обізнаність із віковими психологічними особливостями дітей, закономірностями розвитку й актуальними запитамі дитини тієї чи тієї вікової категорії. Письменник ставить за мету не лише

⁴¹ Мельник М.Р. Ономастика творів Ліни Костенко : автореф. дис...канд. філол. наук : 10.02.01. – Одеса, 1999. – С.17.

⁴² Марченко Т. Специфіка творення онімного простору літературної казки для молодшого шкільного віку (на матеріалі повісті-казки Всеволода Нестайка «Незвичайні пригоди в лісовій школі») // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Випуск 56. – Частина 1. – 2012. – С. 350.

розважити юних читачів, а й розвинути уяву, фантазію, сформувати естетичні смаки, долучити до морально-етичних цінностей, надати інформацію про прийнятні моделі поведінки в соціумі»⁴³.

Отож, власні назви у художніх творах володіють усіма функціями, що й загальні оніми. Однак деякі з таких функцій відходять на периферію. Науковці часто оперують терміном «промовисті імена», які, звісно, інформативно насичені, емоційні, та певним чином характеристичні. Саме такі оніми властиві для сучасної підліткової літератури.

1.4. Особливості прози для підлітків

Кожен онім у сучасному творі є своєрідним центром конструкції, навколо якої відбувається та чи інша подія. Онімний простір твору формується неспроста, а є елементом великого творчого задуму письменника. Дослідники зауважують, що про сучасну літературу важко говорити, адже вона іще «не пройшла випробовування часом».

Науковці стверджують, що «література для дітей та юнацтва змінюється разом зі зміною покоління читачів, суспільних уявлень про дитинство, читання, виховання, значення та функціональні параметри твору для дитини тощо. Письменник, автор реалістичного твору для юних читачів, як ніхто, має відчувати і враховувати ці зміни. Від цього залежить актуальність твору, його затребуваність, популярність серед адресатів, однак, щоб твір не став «одноденкою», а відбувся як художньо-естетичне явище, зайняв свою нішу у каноні, він повинен відповідати естетичним критеріям»⁴⁴.

⁴³ Юлдашева Л. П. Літературні оніми як засіб структурування художнього світу у творах для дітей та юнацтва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2019. – № 39. – Том 1. – С. 89.

⁴⁴ Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигм // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 67. – Ч. 2. – С. 202. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/340099636_Kacak_T_B_SUCASNA_UKRAINSKA_REALI_STICNA_PROZA_DLA_PIDLITKIV_ZMINA_ESTETICNOI_PARADIGMI

Варто зауважити, що сучасні твори для підлітків торкають актуальні для них проблеми: моменти дорослішання, закоханість, самореалізації, стосунків із батьками та однолітками. Твори зазвичай глибоко психологічні, однак герої не зідеалізовані, а реальні – зі своїми проблемами, фобіями, переживаннями. «В цих образах «впізнають себе» сучасні підлітки. Можливість чіткої ідентифікації читача з героєм – знакова риса сучасної підліткової літератури. Автор залишає читачам право оцінювати поведінку юних героїв, схвалювати чи критикувати їхні вчинки, робити власні висновки у процесі засвоєння нового емоційного досвіду»⁴⁵.

Літературознавці засвідчують дихотомію сучасних підліткових текстів: «З одного боку, маємо появу різнотематичних, цікавих, відвертих, психологічних, художніх текстів реалістичного спрямування для і про підлітків. З іншого, – проблему примітивізації, спрощення, ігнорування естетичних критеріїв, продукування текстів на замовні теми, орієнтацію на західні практики без урахування національної специфіки літературної традиції, ментальності, культури читання і сприйняття...»⁴⁶.

Література для підлітків є специфічною. Звісно, що наявність чи відсутність мовних елементів залежить від жанрової приналежності. «Основними аспектами, які об'єднують усі жанри літератури для дітей у систему, є наявність казкового, ігрового, пригодницького, фантастичного елементів як змістових і формальних якостей твору, жанрозначущих компонентів. Це й зумовлює специфіку літератури для дітей і

⁴⁵ Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигм // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 67. – Ч. 2. – С. 205. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/340099636_Kacak_T_B_SUCASNA_UKRAINSKA_REALISTICNA_PROZA_DLA_PIDLITKIV_ZMINA_ESTETICNOI_PARADIGMI

⁴⁶ Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигм // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 67. – Ч. 2. – С. 209. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/340099636_Kacak_T_B_SUCASNA_UKRAINSKA_REALISTICNA_PROZA_DLA_PIDLITKIV_ZMINA_ESTETICNOI_PARADIGMI

функціонування її як самобутнього і самодостатнього феномену, сегмента у загальній літературі»⁴⁷.

Окрім того, що автор комунікує зі своїм читачем, він іще прагне розвинути його уяву, сформувати художньо-естетичні вподобання, спрямувати на норми поведінки в соціумі. Саме тому у таких дидактичних цілях допомагають власні назви. Найчастіше письменник добирає їх із реальної онімії, а це сприяє органічності, природності, певній особистісності такого твору. Номінуючи героя чи локацію, письменник не тільки вказує на суб'єкт чи об'єкт, але й наповнює його змістом. Антропоніми зазвичай уживаються в розмовній формі, двокомпонентні антропонімні формули, а тим більше трикомпонентні практично не вживаються, оскільки вони надають героям офіційності. Це може бути у випадку, коли автор свідомо хоче розділити світ читача на «свій» та «чужий». Загалом увесь спектр онімів, які автори застосовують у прозі для підлітків, повинен бути актуальним, цікавим для юнацтва, аби зумів утримати увагу читача від першого до останнього аркуша. Також мовлення героїв варто формувати здебільшого із загальноживаної лексики, позитивним є часткова неологізація мовлення. Письменники інколи вдаються до радикальних дій у боротьбі за «прихильність» читача, застосовуючи надмір сленгової, суржикової та просторічної лексики. Це сприймається тільки в дозованій кількості, адже не варто забувати, що першочергове завдання будь-якої книги – навчити, естетизувати, моралізувати, тобто прищеплювати якомога кращі риси суспільству. Це важливо, особливо коли йдеться про підлітків.

Отож, літературна ономастика проходить тривалий шлях своєї адаптації в науковому просторі. Про це свідчить велика кількість термінів, напрямків, шкіл. Попри неусталеність, ця наука посідає пріоритетні місця серед новітніх ономастичних студій. Літературний твір разом зі всією сукупністю онімів – це

⁴⁷ Качак Т. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – №4(40) – 2017, 3(47) – 2018. – С. 233.

творчий авторський репрезентант світу. І якщо він сформований чітко й органічно до потреб читача, то може сформувати частину мікросвіту реципієнта. Варто пам'ятати, що онімний світ кожного твору складний та багатогранний, однак домінантами є все ж антропоніми і топоніми. Було з'ясовано, що твори для підлітків мають свою специфіку, володіють потужною моралізаторською, естетичною й дидактичною метою, тому й онімний простір, презентований у таких творах, має чітко відбивати потреби й бажання сучасного читача.

Висновок до розділу 1

Отож, у пропонованому розділі було розглянуто теоретичні аспекти ономастики загалом та літературно-художньої ономастики зокрема.

З'ясовано, що ономастика – розділ мовознавства, який досліджує власні назви, їхню сутність, специфіку, будову, групування, закономірності функціонування, їхнє походження та розвиток. Відстежено триетапність становлення ономастики як науки. З'ясовано, що одним із новітніх напрямків є, власне, літературно-художня ономастика, що займається вивченням особливостей функціонування власних назв у художніх творах.

Опрацювавши низку наукової літератури, виявлено, що літературні оніми сприяють реалізації авторської концепції світосприйняття та формують історико-культурне, соціальне тло твору.

Було проаналізовано основні класифікації літературних онімів. Важливими є денотатна і предметно-номінативна.

У результаті дослідження з'ясовано, що головною характеристикою літературних онімів є їхнє мотивування, семантична та структурна специфіка.

Крім того, літературні оніми в художньому тексті відіграють важливу роль, виконуючи різноманітні функції: номінативну, локалізаційну, соціологічну, оцінну, характеристичну та інші.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

2.1. Семантико-мотиваційні та структурні чинники формування онімного простору

Практична частина дослідження полягає в аналізі семантико-мотиваційних характеристик та особливостей функціонування літературно-художньої ономастики в літературі для підлітків на прикладі творів С. Гридїна «Не такий»⁴⁸ та «Дорослі зненацька»⁴⁹.

На першому етапі ми проаналізували літературні оніми за предметно-номінативною класифікацією, структурою та вмотивованістю. Нижче поданий спочатку аналіз кожного твору, а потім на їхній основі подана загальна характеристика онімної лексики С. Гридїна. Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що у творі використано дуже багато онімів, які повторюються. Для дослідження було обрано лише ті оніми, які мають різні варіації та відповідно різне емоційно-стилістичне забарвлення (напр. *Денис, Дениско, Денис Сергійович; Тимофій, Тимоха, Тимошка*), тобто одні й ті самі оніми до уваги не бралися.

У творі С. Гридїна «Не такий» було зафіксовано **112** літературних онімів, які були розподілені на сім груп, що представлені нижче в таблиці 2.1.

⁴⁸ Гридін С. Не такий. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2013. – 174с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/70757/read/>.

⁴⁹ Гридін С. Дорослі зненацька. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2019. – 144с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/359961/read/>.

Таблиця 2.1.

**Групи літературних онімів твору С. Гридіна «Не такий»
(предметно-номінативна класифікація)**

<i>Група</i>	<i>Кількість</i>	<i>Відсоткове співвідношення</i>
Антропоніми	94	83,8%
Топонім	6	5,4%
Артионіми	3	2,7%
Міфоніми	3	2,7%
Хрононіми	3	2,7%
Порейоніми	2	1,8%
Ергоніми	1	0,9%

З таблиці можна простежити, що найбільшу частку застосованих літературних онімів у творі становлять саме антропоніми – **94** одиниці, які складають 83,8% від усієї кількості онімів, що вживаються у творі. Це легко пояснити тематикою повісті. Повість «Не такий» розповідає про життя підлітка на ім'я Денис, його оточення (однокласники, друзі, батьки, інші дійові особи) та нагальні проблеми цього віку. Ця група літературних онімів представлена однокомпонентними (**55**), двокомпонентними (**35**) та трикомпонентними (**4**) лексемами.

До числа **однокомпонентних** антропонімів входять: *Денис, Денька, Дениска, Потап, Матвій, Самохін, тітка Лідія, Самохіни, Самоха, сім'я Потапенків, Мимра, Сьозя, Хиля, Слон, Швабра, Олег, Рувьова, Інка, Максименко, Юля, Кропива, Марина, Діанка, Фіона, Кварта, Загорський, Людочка, Руда, Гітлер, дядько Борис, Термінатор, Віка, Чмиря, Ярик, Канава, Торнадо, Жека, Піонер, Пушкін, Колобок, Клим, Алка, Леська, Маринка, Олеся, Заїрський, Горбець, Дятел, Кульбабка, Сашка.*

Серед **двокомпонентних** онімів можна назвати: *Денис Потапенко, Павло Самохін, Лідія Самохіна, Інка Корольова, Софія Петрівна, Матвій Самохін, Севка Говорухін, Вітько Лобода, Ромко Загорський, Клара Іванівна, Олег*

Звитяжний, Ігор Дмитрук, Олесь Максименко, Генка Довгон'ятий, Юля Сосновська, Марина Кропивенко, Пивна Кварта, Діміч Заремба, Дмитрук, Людмила Йосипівна, Катерина Іванівна, Віктор Петрович, Борис Антипович, Валентина Богданівна, Віка Чмиря, Андрій Хливнюк, Олександр Сергійович, Сева, Дмитро Федорович, Вадим Гнатович, Бред Піт, Джонні Ден, Джекі Чан, Шура Калмиченко.

Трикомпонентні літературні антропоніми це: *Коновалов Сергій Степанович, О.С. Пушкін, Клименко Євген Дмитрович, Потапенко Денис Сергійович.*

Залежно від лексичного значення твірних основ відапелятивні прізвища та прізвиська у повіті С. Гридїна можна поділити на лексико-семантичні групи, які:

- вказують на зовнішні ознаки носія: *Фіона, Руда, Чмиря, Колобок;*
- вказують на риси характеру, поведінку людини: *Корольова, Говорухін, Гітлер;*
- пов'язані з фауною (в їхніх основах відобразились найрізноманітніші назви диких і свійських тварин та птахів, риб, комах): *Слон, Дятель, Горобець;*
- виникли від імені або прізвища: *Дмитрук, Максименко, Канава, Клим;*
- пов'язані з флорою: *Сосновська, Кропивенко, Кульбабка;*
- називають людину за її родом занять, професією: *Мельник;*
- вказують на предмети матеріальної культури: *Швабра, Рульова, Кухлик;*
- пов'язані з природними явищами: *Торнадо.*

Інші групи становлять лише по декілька прикладів. Так, топоніми представлені шістьма прикладами (5,4% від загальної кількості), п'ять із яких є однокомпонентними, а один – двокомпонентний. Представлені топоніми в повісті ілюструються такими лексемами: *Африка, Японія, Крим, вулиця Червоних ліхтарів, Амстердам, ССРСР.* Можна підсумувати, що найчастіше автор уживає назви країн (*хороніми*), міст (*полісоніми*), вулиць (*годоніми*). Загалом топоніми у творах уживаються із метою контретизування простору

подій. Та, як зауважують дослідники, «не завжди письменник використовує топопоетоніми у зв'язку з місцем дії твору, відводячи натомість їм роль «ретрансляторів» певних історичних фактів, уведених у сюжет. Часто ці види поетонімів мають здатність змінювати свою основну спрямованість, допомагаючи схарактеризувати персонажа, підкреслити риси його характеру, продемонструвати особливості поведінки, передати внутрішній стан. також вони можуть бути залучені до мовної гри, наводитися автором у складі сталих сполук, висловів для створення чи поглиблення певного художнього ефекту. отже, топопоетоніми, як правило, активно задіюються у контексті, витворюючи собою унікальне асоціативне тло, яке задає тон загальному ідейно-смісловому наповненню змісту твору»⁵⁰.

По три приклади становлять такі групи літературних онімів, як артионіми, міфоніми та хрононіми. Артионіми представлені у тексті таким чином: книжка *«Тореодори з Васюківки»*, група *«Бумбокси»*, пісня *«Наодинці»*. Зауважу, що артионім – це найменування творів мистецтва, що найчастіше є складовою ширшого угруповання – ідеонімів. Ідеоніми – «власні назв окремих об'єктів культури, науки, мистецтва, взагалі духовності, інакше, назви художніх, музичних творів, наукових, релігійних, публіцистичних праць, найменування картин, скульптур, кінофільмів, а також театральних, циркових вистав, балетів та іншого»⁵¹.

Міфоніми демонструються такими прикладами: *Дід Мороз, Бог, Морфей*. В тексті повісті ми знайшли такі хрононіми, що позначають свята: *День знань, Новий рік, День святого Валентина*.

Порейоніми та ергоніми представлені у тексті двома (*«Mercedes»*, *«BMW»*) та однією (*Polіtex*) лексемою відповідно.

У другій повісті С. Гридїна *«Дорослі зненацька»* ми зафіксували значно меншу кількість літературних онімів – **67**, що пояснюється, на нашу думку,

⁵⁰ Козловська Д. Текстотвірна функція топопоетонімів у романах Ірен Роздобудько та Галини Вдовиченко // Записки з ономастики. – 2017. – Випуск 20. – С. 139. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zso.onu.edu.ua/article/view/133853>

⁵¹ Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – С. 94.

меншою кількістю дійових осіб у творі. Отриманий розподіл літературних онімів, відображений нижче у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Групи літературних онімів твору С. Гридінна «Дорослі зненацька»
(предметно-номінативна класифікація)**

<i>Група</i>	<i>Кількість</i>	<i>Відсоткове співвідношення</i>
Антропоніми	49	73,1%
Топонім	7	10,4%
Порейоніми	4	6,0%
Ергоніми	4	6,0%
Міфоніми	3	4,5%

У творі українського письменника С. Гридінна «Дорослі зненацька», як бачимо з таблиці простежується схожа з попереднім твором тенденція. Основну частку літературних онімів становлять антропоніми, що також пояснюється тематикою повісті (взаємини молодих людей, перше кохання).

Антропоніми у цьому творі становлять 73,1% від загальної кількості онімів (49 лексем). Їх також можна поділити на структурні групи: однокомпонентні (34), двокомпонентні (13) та трикомпонентні (1) антропоніми.

Прикладами однокомпонентних антропонімів є: *Тимофій, Тимошка, Тимоха, Гарик, Тимка, Марина, Лисичка, Петриляк, Натка, Вовчик, Наталя, Королькова, Перчинка, Загороднюк, Наталка, Жмур, Шкет, Гуня, Високий, Борода, Юлька, Юля, Діана, Володя, Юлія, Юлечка, Лесик, Ковальчук, Ковальчук, Мороз, Морозевич, Білявий, Дениско, Лисеня.*

Двокомпонентні антропоніми представлені такими лексемами: *Тимофій Загороднюк, Ігор Міхненко, Вовчик Петриляк, Натка Королькова, Костя Лисак, Степан Іванович, Іван Васильович, Валентина Панасівна, Руда Фея, Фелікс Радіонов, Галина Карапінчук, Іван Генріхович, Гришка Морозевич, Ковальчук Юлія.*

Трикомпонентний онім це – *Ковальчук Юлія Дмитрівна.*

Наступною за чисельністю йде група топонімів, що становить сім лексем (10,4%), серед яких шість однокомпонентних та один двокомпонентний топонім. Вони ілюструються такими словами: *Макіївка, Київ, ДНР, Донбас, Донецька область, «Лівобережна», Печерськ.*

12% складають порейоніми та ергоніми – по чотири приклади. Порейоніми можна проілюструвати наступними лексемами: *«ауді», «мерс», «беха», «BMW».* Ергоніми бачимо в таких прикладах: *Донецький університет, нічний клуб «Тайфун», цукерка «Ромашка», «Самсунг».*

Залежно від лексичного значення твірних основ відапелятивні власні назви у повіті С. Гридїна «Дорослі зненацька» можна поділити на лексико-семантичні групи, які:

- вказують на зовнішні ознаки носія: *Шкет, Високий, Борода, Руда Фея, Білявий;*
- вказують на риси характеру, поведінку людини: *Морозевич;*
- пов'язані з фауною (в їхніх основах відобразились найрізноманітніші назви диких і свійських тварин та птахів, риб, комах): *Лисичка, Королькова, Лисак, Лисеня;*
- виникли від імені або прізвища: *Ковальчучка, Мороз;*
- пов'язані з флорою: *Ромашка;*
- називають людину за її родом занять, професією: *Ковальчук;*
- пов'язані з природними явищами: *Тайфун.*

Таким чином, здійснивши аналіз літературно-художньої ономастики творів С. Гридїна, ми виявили, що основна група онімів – це антропоніми, що пояснюється тематикою творів автора та наповненістю повістей великою кількістю персонажів. Багато антропонімів вживаються у творі для позначення одних і тих самих героїв, однак мають різні стилістичні номінації, тобто вживаються автором у різному контексті для номінації, або вираження ставлення до героя (позитивне чи негативне). Однак у невеликій кількості у творах письменника присутні топоніми (власні назви географічних об'єктів, переважно міст, вулиць та населених пунктів) та міфоніми (назви вигаданих

персонажів та богів, до яких апелює автор, щоб показати віру та надію головних героїв). Порейоніми використовує автор, щоб підкреслити заможність та високий соціальний статус. Крім того, С. Гридін у своїх повістях не нехтує ергонімами (назви установ, підприємств), артионімами (назви об'єктів культурологічної спадщини: твори, пісні) та хрононімами (назви свят).

2.2. Функціонально-стилістичне навантаження онімів

Другим етапом аналізу нашого дослідження було визначити особливості функціонування літературних онімів у творах С. Гридїна «Не такий»⁵² та «Дорослі зненацька»⁵³. Для надання такої характеристики ми проаналізували функції, які виконує літературно-художня ономастика у повістях С. Гридїна.

Першим був проаналізований, як і в минулий раз твір «Не такий». Ми виявили, що оніми є дуже важливими для створення атмосфери, передачі емоцій персонажів, номінування їх тощо. Таким чином, ми виділили п'ять функцій, які виконують літературні оніми у цій повісті: номінативна, емоційно-експресивна, соціальна, алюзійна та локалізаційна функції.

Номінативна функція у творі використовується для позначення, іменування головних та другорядних героїв. Прояв цієї функції можемо прослідкувати в таких реченнях: *«Біля **Дениса** зупинився невисокий на зріст хлопчина, схоже, його одноліток, але, на відміну від **Потапенка**, в очах у незнайомця вирувала незбагненна радість, якою він охоче ділився з довколишніми», «А вже звісти він потрапив до сім'ї **Павла** та **Лідії Самохіних**, яким Бог чомусь не послав дітей», «А прізвище моє **Самохін**. Але друзі називають Самохою, - простягнув руку і міцно потиснув правицю **Потапа**», «Одного разу він побачив такі самісінькі у **Севки Говорухіна** з десятого «Б» і здобув нову мрію», «Якого чорта? Хто дозволив! - зарепетувала **Клара**, кидаючись до **Олега Звитяжного**, котрий невідомо навіщо схопив*

⁵² Гридін С. Не такий. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2013. – 174с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/70757/read/>.

⁵³ Гридін С. Дорослі зненацька. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2019. – 144с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/359961/read/>.

баскетбольного м'яча і цілився ним у кошик», «Дивіться! Він зараз розплачеться! - крикнула **Юля Сосновська**, показуючи пальцем на **Потапенка**», «Але Катерина Іванівна нікуди не збиралася, тому м'якосердому і слабодухому **Вікторові Петровичу** доводилося просто уникати зустрічей з нею, ховаючись у своєму кабінеті», «**Віка** мала густі кіски, схожі на потріпану вітром стріху, нерівні передні зуби зі щілинкою між ними, була висока і худа», «Його звали **Канава** або **Коновалов Сергій Степанович**, як було зазначено у його свідоцтві про народження».

Для вираження поваги / неповаги, схвалення / несхвалення, емоційного стану героїв літературно-художні оніми апелюють до емоційно-експресивної функції. Ця функція яскраво ілюструється у таких реченнях: «**Денька!** Ну чого ти брикаєшся? Я ж для тебе старалась! - умовляла його мама», «**Денисику!** Вибач мене, синочку! - мама зненацька заплакала», «Ти шо оглух, жирний!? - **Хиля** посунув на Дениса», «Не, братан! - підключився **Слон**», «Вдома треба вночі спати, а не по барах бігати! Тоді і здоров'я буде! - напустилася на **Інку**», «Останнім часом **Потап** дуже полюбив пісні цього гурту: після того, як посварився з **Матвієм**, міг слухати «**Наодинці**» годинами і без перерви», «Наслухавшись на уроках історії про жорстокого німецького диктатора, учні «ніжно» називали її **Гітлером**», «**Іру** з перших днів навчання всі називали не інакше, як **Кварта**», «Ввімкнув улюблений «**Бумбокс**» і незчувся, як полинув в обійми **Морфея**».

У творі також використовуються літературні оніми, що вказують на соціальне становище, соціальні зв'язки між людьми. Ця функція має назву соціологічної та виявляється в таких уривках повісті: «Він не забув, як воно - жити на вулиці, тому дуже цінував домашній затишок та всіляко допомагав тітці **Ліді**», «У сім'ї **Потапенків** склався своєрідний ранковий ритуал. Першою прокидалася мама і відразу йшла на кухню ставити чайник», «А вже звідти він потрапив до сім'ї **Павла та Лідії Самохіних**, яким Бог чомусь не послав дітей», «Не дивлячись на її вигляд і поведінку, глибоко у серці дівчина вірила у кохання з першого погляду і в існування десь у світі видозміненого на сучасний

лад принца, який приїде до неї на білому «**Мерседесі**», «За родинними клопатами йому геть вилетів з голови той медогляд, про який учора попереджала їхня нова класна керівничка **Людмила Йосипівна**», «Грошей на придбання в магазині спортивного супер-пупер обладнання не було, інших варіантів вона придумати не могла, тож пішла за допомогою до сусіда з нижнього поверху - дядька **Бориса**», «Одного разу Тарас програв чималі гроші, повернувся у кімнату з синцем, і наступного дня за ним приїхало велике чорне **«BMW»**».

У повісті С. Гридін проводить паралель з певними місцевостями, подіями та особами, використовують оніми в алюзійні функції. Продемонструвати виконання цієї функції літературними онімами можна наступними реченнями: «Всі інші «пестливі імена», на які не скупилися учні різних років, не приживалися - швабра ж вона і в **Африці швабра!**», «Усі діти гуртом закивали головами, подумки посылаючи «милу» вчительку туди, куди навіть **Макар телят не ганяє**», «Тому її дедалі частіше кликали **Півною Квартою**», «Потапенко сидів у своїй кімнаті і почувався так, ніби його з усього маху пригрів правицею один із **братів Кличків**», «Тобі, Потапенко, світять у цьому житті два шляхи. Перший - у морг через зупинку серця, другий - в **Японію**, на чемпіонат із сумо», «Наслухавшись на уроках історії про жорстокого німецького диктатора, учні «ніжно» називали її **Гітлером**», «Та вийшла розлючена, як **Термінатор** у момент вирішальної сутички, схопила маму за руку і затягнула її до своєї підсобки», «Новоохрещений **Піонер** (з цим прізвиськом йому судилося жити щонайменше до кінця цієї зміни), підійшов до дітей упритул», «Он не піонер, он великій класік рускої літератури **О. С. Пушкін!**», «Потан! Ну ти просто **Бред Піт!** - вражена Юля Сосновська не зводила з Дениса своїх ясних очей», «Ні, радше цей, як його... Ну той, що **Горобця** в якомусь фільмі грав... **Джонні Дев**, о! - заперечив Генка Довгон'ятий», «Сам **Джекі Чан** із дев'ятого «А» вшанував нас своєю присутністю!».

Ще одна функція, яку бачимо у тексті, – локалізаційна, оніми вжиті у цій функції створюють певний фон, описують місцевість, передають атмосферу подій. Прикладами літературних онімів у цій функції є: *«Але зараз, щоб підтримати Дениса, Самоха взявся втішати його тим, що мобільник, мабуть, йому подарують на **Новий рік**», «Тож не дивно, що через кілька годин історію казкового знайомства принцеси Кропивенко та чудесного принца із **Політеху** знала вже половина класу», «Після такого «аргументу» Денис зазвичай вирушав у село або разом з батьками до **Криму**, куди любив їздити найбільше», «До того ж, войовничому макіяжу та декольте декотрих старших школярок могли позаздрити навіть дівчата з **вулиці Червоних ліхтарів у Амстердамі**».*

Другою ми проаналізували повість «Дорослі зненацька». Літературні оніми у цьому творі також виконують важливу роль, характеризуючи персонажів, називаючи їх, описуючи місцевість та визначаючи ставлення автора до своїх персонажів.

Номінативна функція, як і в минулому випадку називає персонажів. Вона демонструється у таких прикладах: *«**Тимофій Загороднюк** почув будильник ніби з-під товстої, пухової подушки», «**Тимофій** спробував розплющити очі, впевнився, що його спроба була марною, і тієї ж миті знову поринув у теплу імлу ранкового сну», «**Ігореві Міхненку** (або, як він себе називав, **Гарикові**) було років тридцять», «Доброго ранку тобі, славна дівчино **Марино**, — вклонився з дивним реверансом», «Двері рвучко відчинились, гупнувши в стіну, і з класу в коридор вилетів скуйовджений **Вовчик Петриляк**», «За ним, не менш енергійно, у коридорі виникла **Натка Королькова**», «**Степан Іванович**, молодий вчитель, одразу після університету, зазвичай розповідав цікаві речі, іноді відхиляючись від теми», «Кілька тижнів **Вовчик** тягав у школу якісь баночки, пропонував у туалеті пігулки поштучно, аж поки його не «спалив» фізкультурник **Іван Васильович**», «Крім **Королькової**, доля встигла звести **Тимоху** зі старшою від нього на кілька років **Діаною** у нічному клубі, куди він завалився одного разу з приятелями», «**Маринка** або її змінниця **Валентина Панасівна** зазвичай скуповували в охочих валюту за цінами, вищими ніж у*

найближчих скупках», «О! Таточко завітав до нас! - уїдливо кинув замість привітання **Фелікс Радіонов**», «**Ковальчук** кажеш? - задумливо перепитав **Тимофій**».

Літературні оніми в емоційно-експресивній функції виражають ставлення автора до персонажів, їх емоційний стан та настрої. Яскраво проілюстрована ця функція у таких реченнях: «**Тимошку!** - несподівано голосно почув він над вухом», «У **Тимохи** тоді була задоволена кругла пичка і великі темні очиська, якими він зачаровано дивився на батька», «Двері рвучко відчинились, гупнувши в стіну, і з класу в коридор вилетів скуйовджений **Вовчик Петриляк**», «Минулого року вони удвох потроху тусили з динамівськими «ультрасами», і одного разу пацан на прізвисько **Жмур**, якого ніхто не знав на ім'я, кинув клич у соціальних мережах про роботу, яка наклеювалась на вихідних після матчу», «Хлопчина на прізвисько **Шкет** розійшовся та підпалив круту «ауди», яка стояла припаркованою на узбіччі біля одного із замовлених магазинів», «Блін, **Гуню!** Мені здається, чи цей кент трохи глухуватий? - повернувся **Високий** до **Бороди**», «**Юля. Юлія. Юлечка.** Хіба можна так з дівчатами?», «У **Фейсбуці** вона називала себе **Рудою Феєю**», «**Мороз!** Це прізвисько. А взагалі він **Гришка Морозевич**, - надула губи **Юлька**», «Це був його син! Його **Лисеня!**».

У цій повісті також використовувалися літературні оніми у функції локалізації, для відтворення атмосфери та місцевості того, що відбувається. Прикладами цієї функції є: «Дівчина переїхала з **Макіївки** до **Києва** нещодавно», «Так, якісь іноді не зовсім зрозумілі фрази, що виказували весь негатив спілкування з «**ДНР-івцями**», «Жила вона тепер у якомусь гуртожитку, вчитись далі змоги не мала, хоча перед тим опановувала професію психолога у **Донецькому університеті**», «Довго не вибирали. У них на районі був **нічний клуб** під назвою «**Тайфун**», де, починаючи з одинадцятої вечора, тусувалася молодь», «**Марина** познайомилася з якимось старшим дядьком (йому було близько сорока), кинула роботу у **Гарика** і переїхала у невеличку квартирку неподалік «**Лівобережної**», «Ти де? На **Печерську**? Я буду за двадцять хвилин!».

Також у творі простежується соціологічна функція онімів, які характеризують соціальне становища героїв. Наприклад: *«Він легко підхопив Юльку на руки, ступаючи широкими кроками, підніс до блискучої «BMW», що хижо застигла при дорозі, обережно вмотив на заднє сидіння», «І я відкрию тобі таємницю. За ним «беха» приїжджає кожного дня, зі школи хлопчика забирати», «Хлопчина на прізвисько Шкет розійшовся та підпалив круту «ауді», яка стояла припаркованою на узбіччі біля одного із замовлених магазинів».*

Таким чином, провівши аналіз особливостей функціонування літературних онімів у повістях С. Гридіна, можемо зробити висновок, що вони відіграють провідну роль у сприйнятті тексту. Основними функціями, які виконують оніми є номінативна, соціологічна, алюзаційна та локалізаційна.

Висновок до розділу 2

Отож, у другому розділі було зроблено вибірку з повістей С. Гридіна «Не такий» та «Дорослі зненацька». Відібраний матеріал ми проаналізували за деякими аспектами: значення, будова, мотивація та функції.

Так, у першому підрозділі ми дослідили семантику, що мають літературні оніми у повістях автора, та визначили, що провідну більшість становлять антропоніми (назви людей). Незначну частку становлять, використані автором топоніми (власні назви географічних об'єктів) та міфоніми (назви вигаданих персонажів та богів), порейоніми (назви автомобілів), ергоніми (назви установ, підприємств), артонімами (назви об'єктів культурологічної спадщини: твори, пісні) та хрононімами (назви свят). За структурою більшість літературних онімів є однокомпонентними лексемами, однак у творах присутні дво- та трикомпонентні.

У другому підрозділі практичної частини «Функціонально-стилістична характеристика онімів» ми з'ясували особливості функціонування онімів у творах письменника. Було виявлено, що С. Гридін використовує літературні оніми в таких функціях: номінативна (називає дійових осіб), емоціо-експресивна (виражає емоційне поле твору), соціологічна (проявляється у вираженні соціального становища та соціальних стосунків, присутніх у творах), алюзійна (використовується автором, щоб провести паралелі між подією та певною місцевістю, особою, а також більш глибоко передати враження героїв), локалізаційна (характеризує місцевість та атмосферу подій, що відбуваються у повістях).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі підсумки й узагальнення:

1. Ономастика – розділ мовознавства, який досліджує власні назви, їхню сутність, специфіку, будову, групування, закономірності функціонування, їхнє походження та розвиток. У процесі свого становлення ономастика пройшла три етапи. Ономастика охоплює багато напрямів та розділів. Одним із них є літературно-художня ономастика, що займається вивченням особливостей функціонування власних назв у художніх творах.

2. Літературні оніми сприяють реалізації авторської концепції світосприйняття. Виявлено, що існує певна термінологічна неусталеність у сфері літературної ономастики, а також сформовано три основні школи – Одеську, Донецьку, Ужгородські.

3. Виявлено, що в українській ономастиці теоретичний рівень представлений багатьма класифікаціями, однак чи не найголовнішими є поділ за денотатами (антропонім, топонім, зоонім і т.д.), а також предметно-номінативний, що виділяє оніми реальні, фантазійні, гіпотетичні та творчі. З'ясовано, що при аналізі твору за онімними показниками варто брати до уваги всі критерії поділу, що забезпечить дійсно комплексний і послідовний опис онімної лексики.

4. Власні назви у художніх творах володіють багатьма функціями. Однак деякі з таких функцій відходять на периферію. У творах для підлітків автори застосовують найчастіше інформативно насичені, емоційні, та певним чином характеристичні оніми. Оніми у художньому тексті використовуються у різних функціях, основними з яких є: номінативна, локалізаційна, соціологічна, емоціно-експресивна, характеристична тощо.

5. З'ясовано, що проза для підлітків в Україні тільки формується та має низку специфічних ознак і функцій. Такі твори зазвичай втілюють актуальні для підлітків проблеми: моменти дорослішання, закоханість, самореалізації, стосунків із

батьками та однолітками. Твори переважно психологічні, однак герої не зідеалізовані, а реальні – зі своїми проблемами, фобіями, переживаннями. Підліткова література володіє дидактичними цілями, і саме в тому випадку допомагають власні назви. Письменник добирає їх найчастіше із реальної онімії, що сприяє органічності, природності, певній особистісності такого твору. Антропоніми зазвичай уживаються в розмовній формі, двокомпонентні антропонімні формули, а тим більше трикомпонентні практично не вживаються, оскільки вони надають героям офіційності.

6. У процесі роботи в повістях С. Гридін було проаналізовано **189** літературних онімів. З них **143** одиниці становлять антропоніми різної мотивації та структури (*Потан, Сьозя, Гітлер, Сашка; Павло Самохін, Віка Чмиря*). Особливо актуалізуються імена акторів (*Джоні Ден, Бред Піт, Джекі Чан*). Крім того, варто відмітити, що автор використовує топоніми (*Африка, Крим, Макіївка, Донбас*), міфоніми (*Морфей*), порейоніми (*BMW*), ергоніми (*Політех, «Бумбокс»*), артионімами (*«Тореадори з Васюківки»*) та хрононімами або ж геортоніми (*День святого Валентина, Новий рік, День знань*), товароніми (*«Ромашка», «Самсунг»*). Переважно для вибору літературних онімів автор керується соціальними аспектами мотивації. Здебільшого оніми відтворюють реальний світ читачів, адже володіють сучасними найменуваннями музичних гуртів, якими захоплюється молодь, назвами творів, які читають підлітки, назвами товарів, які розміщені на полицях сучасних магазинів.

За структурою більшість літературних онімів є однокомпонентними лексемами (*Термінатор, Шкет, Печерськ*), однак у творах присутні дво- (*Фелікс Родіонов, Валентина Панасівна*) та трикомпонентні (*Клименко Євген Дмитрович, Потапенко Денис Сергійович*).

7. У своїх повістях С. Гридін широко користується літературними онімами з метою підкреслення емоційного стану, надання додаткової характеристики героям твору. Оніми у творах письменника найчастіше вживаються у таких функціях: номінативна (називає дійових осіб), емоційно-експресивна (виражає емоційне поле твору), соціологічна (проявляється у

вираженні соціального становища та соціальних стосунків, присутніх у творах), алюзійна (використовується атвором, щоб провести паралелі між подією та певною місцевістю, особою, а також більш глибоко передати враження героїв), локалізаційна (характеризує місцевість та атмосферу подій, що відбуваються у повістях.

8. З'ясовано, що різні види онімів в аналізованих творах мають свою прагматичну скерованість, стилістичне навантаження, частотність уживання. Основними найчастіше бувають різні особові іменування та назви географічного простору. Решта розрядів власних назв формують рідковживані одиниці. Це залежить від художніх настанов та індивідуально-авторських смаків, та ще більше – від тематики й жанру твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. - М., 1999. – С. 278.
2. Бардакова В.В. «Говорящие» имена в детской литературе // Вопросы ономастики. – № 7. – Екатеринбург, 2009. – С. 48.
3. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. / Л. О. Белей. – Ужгород, 1995. – С. 8–10.
4. Бондалетов В. Д. Русская ономастика. – М., 1983. – С. 21.
5. Голуб Л. В. Теоретичні засади дослідження поетичного ономастикону // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2013.— Вип. 6(3). – С. 42-49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2013_6%283%29_8
6. Гридін С. Дорослі зненацька. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2019. – 144с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/359961/read/>
7. Гридін С. Не такий. – Львів, Видавництво Старого Лева. – 2013. – 174с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://testlib.meta.ua/book/70757/read/>.
8. Дергач Д.В. Специфіка лінгвістичної інтерпретації онімів як компонентів лексичної системи мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: [зб. наук. праць]. -К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – Вип. 17. – С. 97.
9. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf>
- 10.Калинкин В. М. Литературная ономастика или поэтика онима : метод. указ. к спецкурсу. – Донецк, 2002. – С. 25.
- 11.Калинкин В. М. Поэтика онима. – Донецк : Юго- Восток, 1999. – С. 281.

12. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 71.
13. Карпенко О. Ю. Ономастика // Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 438.
14. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки. – 1986. – № 4. – С. 34.
15. Карпенко Ю. А. Пушкинский ономастикон. «Повести Белкина» / Ю. А. Карпенко // Русское языкознание. – Киев, 1981. – Вып. 2. – С. 80.
16. Качак Т. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – № 4(40) – 2017, 3(47) – 2018. – С. 233.
17. Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигми // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 67. – Ч. 2. – С. 202. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/340099636_Kacak_T_V_SUCASNA_UKRAINSKA_REALISTICNA_PROZA_DLA_PIDLITKIV_ZMINA_ESTETICNOI_PARADIGMI
18. Козловська Д. Текстотвірна функція топопоетонімів у романах Ірен Роздобудько та Галини Вдовиченко // Записки з ономастики. – 2017. – Випуск 20. – С. 139. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zzo.onu.edu.ua/article/view/133853>
19. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 346-347
20. Марченко Т. Специфіка творення онімного простору літературної казки для молодшого шкільного віку (на матеріалі повісті-казки Всеволода Нестайка «Незвичайні пригоди в лісовій школі») // Вісник Львівського

- університету. Серія філологічна. – Випуск 56. – Частина 1. – 2012. – С. 350.
21. Мельник М.Р. Ономастика творів Ліни Костенко : автореф. дис...канд. філол. наук : 10.02.01. – Одеса, 1999. – С.17.
22. Немировская Т.В. Некоторые проблемы литературной ономастики / Т.В. Немировская // Актуальные вопросы русской ономастики. – К., 1988. – С. 112.
23. Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – Одеса, 2006. – С.8.
24. Сколоздра О. Літературно-художня ономастика як предмет дослідження у вищій школі / Олеся Сколоздра // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів: Львівський національний ун-т, 2010. – Вип. 50. – С. 355.
25. Словник української ономастичної термінології – Уклад. Бучко Д. Г. , Ткачова Н. В. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – С. 139–140.
26. Сокіл-Клепар Н. Ономастикон малої прози Наталії Кобринської // «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Наталія Кобринська та літературний процес кінця ХІХ–ХХ ст.: збірник наукових праць. – Львів, 2015. – С. 114.
27. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М. : Наука, 1973. – С. 276.
28. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская; отв. ред. А. П. Непокупный. – М.: Наука, 1986. – С. 203.
29. Торчинський М.М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : автореферат дис. ...докт. філол наук. – Київ : Авіст, 2010. – С. 10-12.
30. Швець А.І. Предметно-номінативна класифікація онімів та місце в ній фольклорних онімів / А.І. Швець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових

праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 13. – С.229.

- 31.Юлдашева Л. П. Літературні оніми як засіб структурування художнього світу у творах для дітей та юнацтва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2019. – № 39. – Том 1. – С. 89.
- 32.Юрій Карпенко. Літературна ономастика. Збірник статей. – Одеса: Астропринт, 2008.
- 33.Ющишина О.М. Мотиваційна типологія прізвищеві назви і прізвищ Центральної Хмельниччини XVII – XXI ст. / О.М. Ющишина // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. – Вип. 1 (29). – С.72.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Реєстр зафіксованих літературних онімів

<i>Алка</i>	<i>Гуня</i>
<i>Амстердам</i>	<i>Денис (Дениска, Дениско, Денька)</i>
<i>Андрій Хливнюк</i>	
<i>Африка</i>	<i>Денис Потапенко</i>
<i>Білявий</i>	<i>День знань</i>
<i>Бог</i>	<i>День святого Валентина.</i>
<i>Борис Антипович</i>	<i>Джекі Чан</i>
<i>Борода</i>	<i>Джонні ДеП</i>
<i>Бред Піт</i>	<i>Діана (Діанка)</i>
<i>«Бумбокс»</i>	<i>Дід Мороз</i>
<i>Вадим Гнатович</i>	<i>Діміч Заремба</i>
<i>Валентина Богданівна</i>	<i>Дмитро Федорович</i>
<i>Валентина Панасівна</i>	<i>Дмитрук</i>
<i>Високий</i>	<i>ДНР</i>
<i>Віка Чмиря</i>	<i>Донбас</i>
<i>Віктор Петрович</i>	<i>Донецька область</i>
<i>Вітько Лобода</i>	<i>дядько Борис</i>
<i>Вовчик</i>	<i>Дятел</i>
<i>Вовчик Петриляк</i>	<i>Жека</i>
<i>Володя</i>	<i>Жмур</i>
<i>вулиця Червоних ліхтарів</i>	<i>Загороднюк</i>
<i>Галина Карапінчук</i>	<i>Загорський</i>
<i>Гарик</i>	<i>Заїрський</i>
<i>Генка Довгоп'ятий</i>	<i>Іван Васильович</i>
<i>Гітлер</i>	<i>Іван Генріхович</i>
<i>Горбець</i>	<i>Ігор Дмитрук</i>
<i>Гришка Морозевич</i>	<i>Ігор Міхненко</i>

<i>Інка</i>	<i>Максименко</i>
<i>Інка Корольова</i>	<i>Марина (Маринка)</i>
<i>Канава</i>	<i>Марина Кропивенко</i>
<i>Катерина Іванівна</i>	<i>Матвій</i>
<i>Кварта</i>	<i>Матвій Самохін</i>
<i>Київ</i>	<i>«Мерседес»</i>
<i>Клара Іванівна</i>	<i>Мимра</i>
<i>Клим</i>	<i>Мороз</i>
<i>Клименко Євген Дмитрович</i>	<i>Морозевич</i>
<i>Клички (брати)</i>	<i>Морфей</i>
<i>Ковальчук</i>	<i>«Наодинці»</i>
<i>Ковальчук Юлія</i>	<i>Наталка (Наталя, Натка)</i>
<i>Ковальчук Юлія Дмитрівна</i>	<i>Натка Королькова</i>
<i>Ковальчучка</i>	<i>Новий рік</i>
<i>Колобок</i>	<i>О.С. Пушкін</i>
<i>Коновалов Сергій Степанович</i>	<i>Олег</i>
<i>Королькова</i>	<i>Олег Звितяжний</i>
<i>Костя Лисак</i>	<i>Олександр Сергійович</i>
<i>Крим</i>	<i>Олеся</i>
<i>Кропива</i>	<i>Олесь Максименко</i>
<i>Кульбабка</i>	<i>Павло Самохін</i>
<i>Лесик</i>	<i>Перчинка</i>
<i>Леська</i>	<i>Петриляк</i>
<i>Лисеня</i>	<i>Печерськ</i>
<i>Лисичка</i>	<i>Пивна Кварта</i>
<i>«Лівобережна»</i>	<i>Піонер</i>
<i>Лідія Самохіна</i>	<i>Політех</i>
<i>Людмила Йосипівна</i>	<i>Потап</i>
<i>Людочка</i>	<i>Потапенко Денис Сергійович</i>
<i>Макіївка</i>	<i>Пушкін</i>

<i>«Ромашка»</i>	<i>Шкет</i>
<i>Ромко Загорський</i>	<i>Шура Калмиченко.</i>
<i>Руда</i>	<i>Юлія (Юлечка, Юля, Юлька)</i>
<i>Руда Фея</i>	<i>Юля Сосновська</i>
<i>Рульова</i>	<i>Японія</i>
<i>Самоха</i>	<i>Ярик</i>
<i>Самохін</i>	<i>«BMW»</i>
<i>«Самсунг»</i>	
<i>Сашка</i>	
<i>Сева</i>	
<i>Севка Говорухін</i>	
<i>сім'я Потапенків</i>	
<i>Слон</i>	
<i>Софія Петрівна</i>	
<i>СССР</i>	
<i>Степан Іванович</i>	
<i>Сьозя</i>	
<i>Термінатор</i>	
<i>Тимофій (Тимка, Тимоха, Тимошка)</i>	
<i>Тимофій Загороднюк</i>	
<i>тітка Лідія</i>	
<i>«Тайфун»</i>	
<i>«Тореодори з Васюківки»</i>	
<i>Торнадо</i>	
<i>Фейсбук</i>	
<i>Фелікс Радіонов</i>	
<i>Фіона</i>	
<i>Хиля</i>	
<i>Швабра</i>	